

vében, a hol a magyar szó sokkal világosabb. Ilyenekül feltűntek egyebek közt pl. *orgán* = szerv v. *organum*; *central-szerv* = központi szerv; *motoricus* = mozgató; *disponál* = rendelkezik (pl. 18); *factor* = tényező; *character* = jellem; *constatál*, a mit Pauer ur különös előszeretettel használ, bármilyen nem *stylaris* kifejezés is; *individualitás* = egyéniség; *intensitás* = ereje; *qualitás* = minőség; *specificus* = sajátos; *disponibilis* = felhasználható; *continuum* = folytonos sor; *distinctio* = megkülönböztetés; *complex* = összetett; *localisatio* = elhelyezés; *anaesthesia* = érzéstelenség; *qualitative*; *retina* = reccsártya, szemreceg; *reproductio* = felélesztés; *associatio* = kapcsolás; *complicáltság* = bonyodalmasság; *individualis dispositio* (57. l.); *disparatus* = egyező (a logika úgy használja); *articulált nyelv* = tagolt nyelv; *postulátum* = követelmény; *definiálni* = meghatározni; *abstractio* = elvonás; *synthesis* = összehés; *analysis* = felbontás; *accommodatio, adaptatio* = alkalmazkodás; *percipiálni* = felfogni; *registráló* = jegyző; *negativ* = tagadó, nemleges; *applicatio* = alkalmazás; *specialis* = tüzetes stb.; *adaptálva, adaptationalis* tisztán át vannak véve; *prospectiv, retrospectiv* = előre, hátra tekintő, fordult; *eo ipso* (89); *arteriák* = üterek; *periphericus* = kerületi; stb. stb. Ez annál inkább meglepő, mert Pauer ur nem retteg vissza az olyan terminustól sem, mint pl. »váladék« (Secretion) a 106-ik lapon. Magyar nyelvünk jó terminusait elhagyni, s ezek helyébe az idegen, roszul ragozott, csunyául hangzó szavakat átvinni, csak gondatlan stylusban történhetik. Azt reméljük, hogy Pauer urnak e tekintetben kevés követője leszen.

Összefoglalva mindezeket s eltekintve attól, hogy a munka egészen önállótlan kivonat, a művet tanítási vezérfonalul is használhatónak tartom, mindenesetre pedig ajánlható a tanulóknak utánnézésre és olvasásra, kivált azon oknál fogva, mert a *physiologiai lélektan mód szeres* oldalát kellő világosságba helyezi s így ezen gondolkodási irányhoz szoktathatja a tanulót. Az általam felemlített kérdéses pontokat és hiányokat a tanár javíthatja és pótolhatja nehézség nélkül s a terminológián a változtatás még könnyebben eszközölhető. A füzet kiállítása semmivel sem díszesebb, mint Babics úr könyvéé, melyről a M. Ph. Sz. 4-dik füzetében volt szó.

Böhm Károly.

A PHILOSOPHIAI FOLYÓIRATOKBÓL.

I. Revue Philosophique de la France et de l'étranger-paraissant tous les mois, dirigée p. Th. Ribot. Paris. Septième année

J. Delboeuf értekezésének, mely az V—VI—VIII. füzetben tekintélyes helyet foglal el, címéből »Determinisme et Liberté« mást várna.

az olvasó, mint a mit talál. A szabadság nem mint moralis problema van itt vitatva, de inkább mint metaphysikai szorosabban véve kosmológiai tárgy.

F. P a u l h a n a »materialismus ujjászületéséről« (la renaissance du matérialisme) ír, bevallván, hogy ő maga is hajlik a materialismushoz, vagy inkább empirismushoz, de az eddigi rendszerek közül egyik sem elégíti ki. Különösebben André Lefèvre, Wyrouboff s Latourneau műveivel foglalkozik, azokban látván a francia újabb materialismus képviselőit. Az elsőnek például szemére veti, hogy az ő kísérlete sem sikerült a »materia« definiálására. Nem vehetjük ilyennek azt, hogy a materia egy elvont általános terminus, melyet kényelmesen lehet az elemek (azot, hydrogen, carbon) e g y s z ó v a l való elnevezésére használni. Akkor ne tulajdonítsanak neki realitást. A materialismus és positivismus ellenséges testvérek, csak két faja az experimentalis philosophiának: mindkettő megengedi az ismeretek némi relativitását s óvakodik a tudományok körén túl szemlélődni. Wyrouboff mégis tagadni akarja az atyafiságot, módszere szerinte nincs szüksége az universum tudományának — a philosophiának — annál inkább az egyes tudományoknak. Paulhan a pert úgy dönti el, hogy helyesli a materialistáknál a hypothesisekhez való folyamodást: a materialismus kevésbé dogmaticus s hol ilyen, ott is inkább tagad (atheismus); hanem aztán nézetei kevésbé határozottak és jellemzetesek. A positivismus sem nem állítja, sem nem tagadja isten lételet s bármit mondjanak, isten létele csakugyan lehető. E tartózkodás különben kimagyarázható a positivismus idegenkedéséből minden psychologiai analysisistól. Az emberi érzelm szempontjából P. szerint sincs e l s ő ok. Wyrouboffnak nem ad igazat abban, hogy a materialismus soha sem lehet tudományos s mindig ellenmondásokba lyukad ki: ez csak egyes rendszerekről mondható. Abból, hogy eddig nem lehetett a materialismus az igazi philosophia, nem következik, hogy egykor ne lehessen. Csak meg kell tisztítani az eddigi homályosságtól s ellenmondásoktól s határozottabb s egységesebb alakot adni neki. P. lehetőnek tartja a különböző empiricus theoriák egyeztetését egy rendszerbe. De hogy miként? — ezzel adós marad.

P. T a n n e r y alkalomszerűnek tartja miletusi Anaximander emlékét feleleveníteni ma, midőn az ő világfejlődésről való tana újra divatba jött. Forrásul felhasználja G. T e i c h m ü l l e r Studien zur Geschichte der Begriffe (Berlin 1854) művét, de saját tanulmányaiból kiegészítve. — Legérdekesebb azonban Anaximander theoriája a világ előállításáról, mely szerint a mozgás (forgás) örök. régiebb, mint a víz: ez szül és bont szét minden dolgot: ez sodorta előbb központja felé a nehéz tömeget, melyből formáltatott a föld körülvevő légkörével, mint fa körül a kérget hozta létre a homoru spherát, mely a gyors, szakadatlan forgás következtében rétegekre szakadt s az equator körül concentricus gyűrűkké képződött . . . Az égi tűz idővel elpárologtatta a nedves tömeg nagy részét, földünk a párolgás üledéke. Az első állatok a vízből származtak tövises hajtól fedve, melyet aztán később a szárazon elvesztettek. Az ember a töle különböző állatoktól származott. — A physiologusok ezen tana ellenében állította

Xenophanes az universum absolut voltát s változatlanágát. E két tan közt ingadozott a világra vonatkozó speculatio mai napig. Az Anaximandertől félretett kérdés maig egyik főtárgya a tudománynak és philosophiának.

A Revue Phil. VI. füzetét A. Espinas nyitja meg egy tanulmány-nyal a sociologia jelenlegi állásáról Franciaországban. (Études sociologiques en France). Őt egyik iskola sem elégíti ki, sem a machiavellismus, sem a részben Rousseaura támaszkodó esetről-esetre való politika, melyben sajátságosan az empirismus és dogmatismus fognak kezét. A spiritualisticus metaphysika s a kantianismus álma az »isten országa« azon hitből indúlván ki, hogy az ember valami természet feletti dolog. Vissza kell hozni a politika tudományát a földre s e végre elfogadni, hogy a sociologia csak folytatása a biológiának s az emberi társaság egy concret élő valami, afféle mint az állati társaság. Okoskodásainak folyamán kettőt igyekszik megmutatni: hogy az egyed társaság s a társadalom élő egyed, szerves test. Az elsöre nézve felhasználja E. d. Perrier könyvét (»Les colonies animales et la formation des organismes«). Az evolutio tana szerint az élet felsőbb alakjai az elemi alakok csoportosulása utján jöttek létre, a sejtet kivéve csakugyan minden egyed feloszlik elemi egyedekre. A társadalmi csoportosulásban nem ilyen-é a családok első egyesülése, a politikai társaság végső elemeiből? Az egyed Perrier szerint combinált részek társulása egy egész 'előhozására, mely képes legyen magától élni, minden physiologiai segítség nélkül s magához hasonló társulásokat hozni létre. Az egysejtű állatok — a plastidák — már ily egyedek. Uj magasabb individualitást képeznek a meridek, ezek már egész telep (spongia, hydra); több merid teszi a zooidat s minden felsőbb rendű állat ilyen. Itt már nem követheti őt Espinas. Azok a részek nem élhetnének a többi részek nélkül; nem a részekből lesz az organismus, de az egész teszi a részeket organsokká.

F. Paulhannak is van még egy érdekes fejtegetése a VI. füzetben a személyiség változásairól normalis állapotban (Les variations de la personnalité a l'état normal). Alkalmat szolgáltatott erre azon vita, mely újabb időben a kettős tudalom (double conscience) nevű lelki betegség felett folyt. Paulhan nem akar a vitába beleelegyedni; ő csak azt akarja megmutatni, hogy a személyiség ama beteges változásainak meg van az analogiája egészséges állapotban is. továbbá, hogyha az embert csakugyan egységnek vesszük, ez egység a testen alapul, nem a lelken s inkább az agy alsóbb functioiban, mint a főbb szellemi működésekben keresendő, s hogy végre az ember éppen nem bevégzett egység, ilyenné a fejlődés útján lesz. Az amnesia (egyes szavak, tények elfelejtése) mindenikünknel előfordul, ha valamire nem figyelmezzünk, ha valami nem érdekel; máskor későbbem jut valami eszünkbe vagy olyan merül fel emlékezetünkben, a mire nem is gondolunk. A részegség már fél örültség. Normalis állapotban is előfordul az é n megoszlása, sőt nem nehéz kimutatni, hogy személyiségünk több darabból van összetéve. Más bennünk a polgár, a családfő, a tudós, a vadász stb. Lehet valaki vallásos és istentagadó egyszerre. E különböző é n-ek egymást keresztezik, néha szövetkeznek egymással egy-

más ellen. A nevelés, az életviszonyok sokat tehetnek a meghasonlásnak úgy előidézésére mint megszüntetésére. Belső és külső okok játszhatnak benne szerepet. Normalis fejlődésnél bizonyos conventionalis egység következik be a személyiségben.

Az itt ismertetett önálló cikkeken kívül több könyvismertetés és bírálat teszi még a *Revue Phil.* V. és VI. füzetének tartalmát. Ilyenek Ribot-tól a Wundt psycho-physikai újabb kutatásainak ismertetése; Th. Bernard-tól az optikai csalódások magyarázata. Ismertetve vannak egyebek közt W. Wundt-tól: *Die Aufgaben der experimentellen Psychologie*; Robinet-tól: *La philosophie positive*. G. Renard-tól: *L'homme est-il libre?* stb. Azonkívül angol, német, olasz folyóiratok.

II. Vierteljahrschrift für wissenschaftl. Philos. Unter Mitwirkung von M. Heinze u. W. Wundt, herausgegeben v. R. Avenarius. 6. Jahrgang. 3. Heft. — Három önálló értekezést hoz, melyek közül kettő folytatás t. i. Laas E. Vergeltung und Zurechnung. 5. Art. (Schluss). — Schmitz-Dumont. Die Kategorien der Begriffe und das Congruenzaxiom. 3. Art. — Igen érdekes és fontos cikket közöl J. v. Kries (freiburgi) »Ueber die Messung intensiver Grössen und über das sogen. psycho-physische Gesetz« cím alatt. Tudvalevőleg Weber E. H. azt találta, hogy két, érzékünkre ható ingernek bizonyos véges nagyságban kell különböznie, hogy különbségünk ránk nézve észrevehető legyen. Ezen és más tapasztalatokon épül Fechner »psycho-phys. törvénye«, melyszerint az érzéklet, az inger log. áralányosan növekszik ($\gamma = \log \beta$), mások ellenben azt állítják, hogy az érzéklet az ingerrel arányosan növekszik. Kries elvont okoskodás alapján kihozza, hogy legelőször is intensív nagyság nem mérhető egyszerűen, mivel egy intenzitási sornak különböző fokait egyenlőknek állítani minden közelebbi megállapodás nélkül, nem bír kellő értelemmel. Ahol az exact tudományok terén intensív nagyságot határoznak, ott mindig vagy tér- és időmennyiségek méréséről vagy egyszerű számlálásról van szó; s tér- és időalakzatokra kell az intenzitást felbontani mérés céljából. Az érzékletek méréséről szintén csak akkor lehet szó, ha önkényesen megállapítjuk, hogy azok sorában a különböző intenzitási fokok egyenlőknek veendőek. Azért azon vita: vajjon az érzéklet az inger logaritmusaival vagy az ingerrel arányosan növekszik-e? nem képez tárgyi differentiát, hanem csak félreértésen alapuló szóvita. A cikknek főpontja a mérték ellen fordul, melyet Fechner az »éppen érezhető különbségben« vél találhatni. Számos, nemcsak mennyiségi, hanem minőségi esetben ezen mérték ellenmondásokra vezet. Ugy pl. a centralis és peripherikus látásban egy bizonyos fény egyforma erősnek látszik, daczára annak, hogy az érzékenység a centrumban sokkal erősebb, mint a szemrecek kezdetén. Így tehát azoa érzéklet, mely több »épen érezhető különbségből« van összetéve, épen oly erős, mint az, mely sokkal kevesebb ily különbségből áll. Ugyanilyen eredmények észlelhetők más érzékeknél is.

A füzet további lapjain Wundt V. elkezdí »Logische Streitfragen« cím alatt védekezését Sigwart, Rehmke és Lipps ellen, kik Wundt logi-

kájának első részét, mely kivált az ismeretelméleti kérdésekkel foglalkozik, különböző folyóiratokban megtámadták. Ez első cikkben tárgyalja: 1) a logika, psychol. és ismeretelmélet viszonyát s fentartja azon tanát, hogy a psychol. azt tanítja, mikép folynak le képzetek, a logika, mikép kell azoknak lefolyniok, ha az igazság felé akarnak vezetni, az ismeretelmélet pedig ez ismeret kriteriumáról és határaitól szól; 2) a fogalmak logikai és psychol. jelentését.

Az »Anzeiger«-ben ismertette találjuk: Dr. Post H. A. következő jogbölcészeti műveit. 1. Die Geschlechtsgenossenschaft der Urzeit 1875. 2. Der Ursprung des Rechts. 1876. 3. Anfänge des Staats- und Rechtslebens. 1872. 4. Bausteine für eine allg. Rechtswissenschaft, auf vergleichend ethnologischer Basis. Bd. I. II. 1880 és 1881. Oldenburg. Schulze. *)

Van még egy kisebb polemia Schmitz-Dumont és Wernike között; lapszemle és könyvszemle.

ÚJABB PHILOSOPHIAI MŰVEK. **

1. Magyar.

Földvári Mafsznyik Endre. A szép mint fenséges. Aesthetikai tanulmány. Első kötet. Selmecebánya. A selmeceb. hirodó könyvnyomdája. 1882. Ára 1 ft.

2. Angol.

Brown's Dr. J. Locke and Sydenham, and other Papers (Horae Subsecivae. Ist. Series) New Edition.

Huxley T. H. Science and Culture, and other Essays. 8vo 10 sh. 6 d.

Rosmini-Serbati, Antonio. The Philosophical System of. Translated by Thomas Davidson. 16 s.

3. Francia.

L. Bourdeau. Théorie des sciences: plan de science intégrale. 2 vol. Paris. Germer-Baillière.

Colins. Science sociale. Tome VI. Bruxelles.

J. P. Dessaigues. Études sur l'homme moral, fondées sur les rapports de ses facultés avec son organisation. 3 vol. Paris. Delalain (ouvrage posthume).

* A művek, kivált az utóbbi, megérdemelnék, hogy hazai jogphilosophusaink valamelyike részletesebben mutatná be politizáló közönségünknek.

** Hogy ezen állandó rovatot minél teljesebbé tehesük, kérjük a szakunkba vágó művek szerzőit, hogy ujonnan megjelenő műveikből egy példányt vagy legalább annak teljes címét a szerkesztőséghez beküldeni sziveskedjenek. Szerk.